

OSWALD BALZER W HISTORIOGRAFII POLSKIEJ

Oswald Balzer był historykiem ustroju i prawa polskiego. Na dorobek naukowy Oswalda Balzera składają się 271 publikacji. Tak bogaty dorobek naukowy, nie mógł pozostać bez echa w ówczesnym środowisku naukowym. Na prace poświęcone Oswaldowi Balzerowi składają się: pamiętniki i wspomnienia, monografie i artykuły monograficzne, podręczniki z zakresu historii prawa i ustroju oraz prace z zakresu historii historiografii.

W historiografii polskiej przeważają pozytywne oceny dorobku tegoż badacza. Zawdzięczamy je sądom i opiniom propagowanym przez historyków polskich okresu międzywojennego. Ten pozytywny obraz został jednak zachwiany przez ocenę Balzera sformułowaną w latach pięćdziesiątych przez Jana Adamusa. Z oceną Adamusa polemizuje w ostatnich latach przede wszystkim autorzy opracowań z zakresu historii historiografii polskiej.

Słowa kluczowe: Oswald Balzer, istoriografiya Polska, „Kwartalnik Historyczny”.

Освальд Бальзер був істориком укладу і права польського. Науковий доробок Освальда Бальзера становить 271 публікацію. Так, значний науковий доробок не міг залишитися без відлуння в тогочасному науковому середовищі. Праці присвячені Освальду Бальзеру складають: мемуари і спогади, монографії і статті, підручники з питань історії права і укладу також праці з питань історії історіографії.

В польській історіографії переважають позитивні оцінки доробку того дослідника. Завдячуючи його програмним судженням і роздумам вивчено польських істориків міжвоєнного періоду. Той позитивний образ залишився однак уславлений в оцінках Бальзера сформував у п'ятдесятих роках Яном Адамусом. В оцінці Адамуса полеміка останніх років перш за все авторів опрацювань в царині історії польської історіографії.

Ключові слова: Освальд Бальзер, польська історіографія, «Квартальник історичний».

Oswald Balzer was one of the most distinguished Polish historians at the turn of the 19th and 20th centuries, whose research concentrated on political systems and Polish law. This scholar was equipped with an exceptional aptitude for research, an outstanding memory, versatile interests and perseverance.

Oswald Balzer's academic achievements contain 271 publications (source publications, academic papers, articles in press, reviews and books edited by him). Such rich scientific activity could not pass unnoticed in the scholarly milieu of that time. That is why Polish historiography comprises the abundance of publications devoted to Balzer's research. These texts can be divided into several groups. The first one contains diaries and memoirs, the second one – monographs and monograph articles, the third one – course-books on the history of the law and political systems, the fourth and the last one is devoted to the history of historiography.

It is worth saying that positive evaluation of Balzer's academic work dominates in Polish historiography. Such a picture of the scholar in question was painted by the opinions and judgements propagated by the historians of the interwar period: Przemysław Dąbkowski, Wojciech ajnoszHajnosz, Jan Kapras, Stanisław Kętrzyński, Stosław Łaguna, Karol Maleczyński, Józef Rafacz, Władysław Semkowicz, Kazimierz Tymieniecki and Zygmunt Wojciechowski. They praised Balzer's academic versatility, his eloquence, being very scrupulous about source collection and their implementation.

However, this positive image was tarnished by the evaluation of Balzer formulated by Jan Adamus in 1950's. Recently, this evaluation has been challenged mainly by writers focusing on Polish historiography. One has to mention here Jerzy Maternicki who in the first part of Polish Twentieth Century Historiography attempts to challenge the opinions proposed by Adamus.

Keywords: Oswald Balzer, Polish historiography, „Historical Quarterly”.

Oswald Balzer (1858-1933) był jednym z najwybitniejszych uczonych polskich przełomu XIX i XX stulecia. Był historykiem ustroju i prawa polskiego. Historykiem obdarzonym:

zmysłem badawczym, znakomitą pamięcią, wszechstronnymi zainteresowaniami oraz niezwykłą pracowitością i wytrwałością [1; 2, s. 7 i nast.]. Roman Nowacki pisał: „rozległość

jego badawczych zainteresowań, imponujący dorobek naukowy, działalność dydaktyczna oraz przebijający z kart jego książek, artykułów, mów, szczególnie głośnych wystąpień na forum publicznym – w obronie kultury i narodu – patriotyzm wzbudzały podziw współczesnych mu historyków, polityków, działaczy społecznych, intrygowały i skłaniały do refleksji. Oczekiwano jego opinii, lansowano jego poglądy naukowe i zapatrywania społeczne” [2, s. 7].

Oswald Balzer (23 I 1858 Chodorów w Małopolsce – 11 I 1933 Lwów) był historykiem ustroju i prawa dawnej Polski. W swoich badaniach podejmował przede wszystkim problematykę wczesnego średniowiecza w Polsce. Swoje zainteresowania badawcze koncentrował na ustawodawstwie oraz na kształtowaniu się instytucji prawnych dawnej Polski [2, s. 7-13; 3, s. 26-27].

Balzer studiował na Uniwersytecie Lwowskim, pod kierunkiem Ksawerego Liskego. W 1883 roku doktoryzował się na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1885 roku habilitował się na Uniwersytecie Lwowskim. W 1887 roku został profesorem nadzwyczajnym, a w 1890 roku profesorem zwyczajnym.

Balzer był pierwszym profesorem historii prawa polskiego. W latach 1887-1933 był też kierownikiem katedry historii prawa polskiego. 1895/1896 to lata w których Balzer był rektorem Uniwersytetu Lwowskiego. Od 1891 do 1933, tzn. do końca życia był dyrektorem Archiwum Krajowego Akt Grodzkich i Ziemskich we Lwowie. W latach 1891-1894 był redaktorem *Kwartalnika Historycznego* [3, s. 27].

Balzer był członkiem kilkudziesięciu instytucji naukowych. Nie sposób wymienić wszystkich, ale oto warto wymienić: Polską Akademię Umiejętności w Krakowie, Akademię Umiejętności w Pradze, Petersburgu, Sofii, Zagrzebiu, Towarzystwo Naukowe w Warszawie, Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu, Lwowie, Wilnie czy też w Przemyślu [2, s. 7-8]. Na szczególną uwagę zasługuje – założone przez O. Balzera – Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej. Pierwszym prezesem Towarzystwa został Antoni Małecki. W 1913 roku, po śmierci Małeckiego, funkcję tę przejął Oswald Balzer. Wydaje się, że najważniejszą płaszczyzną aktywności Towarzystwa była działalność wydawnicza w zakresie nauk historycznych, a w szczególności w dziedzinie

historii prawa. Jerzy Maternicki pisał: „spośród wydawnictw źródłowych na plan pierwszy wysunąć należy, zapoczątkowaną jeszcze w 1868 r., serię «Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej». W latach 1901-1914, ukazało się sześć tomów tej serii (t. XVII-XXII), przygotowanych do druku przez A. Prochaskę. B. Dembiński wydał w 1902 r. *Źródła do dziejów drugiego i trzeciego rozbioru Polski. Jeżeli chodzi o opracowania, na plan pierwszy wysunąć tu należy «Studia nad historią prawa polskiego», wydawane pod red. O. Balzera. W pierwszych 6 tomach tej serii opublikowanych w całości w latach 1899-1916, ukazały się 23 rozprawy, m. in. następujących autorów: Oswalda Balzera, Kazimierza Chodynickiego, Przemysława Dąbkowskiego, Ludwika Erlicha, Tadeusza Silnickiego, Władysława Semkowicza, Adama Szelałgowskiego i Józefa Widajewicza. Studia były w głównej mierze organem samego O. Balzera i jego uczniów. Niektóre opracowania historyczne ukazywały się w serii „Archiwum Naukowe”. W ramach działu I, historyczno-filozoficznego, opublikowano kilkanaście rozpraw (Przemysława Dąbkowskiego, Bronisława Dembińskiego, Teofila E. Modelskiego, Stanisława Tomkowicza, Ludwika Kolankowskiego, Kazimierza Hartleba i Stanisława Zakrzewskiego). Najcenniejsze monografie i studia publikowane były w serii „Prace Naukowe”. W sumie dorobek wydawniczy Towarzystwa był poważny i niemałym stopniu wzbogacił historiografię polską, zwłaszcza historię prawa” [4, s. 24-25].*

Uwieńczeniem działalności naukowej Oswalda Balzera było nadanie mu doktoratu honorowego przez pięć uczelni. Pierwszy tytuł został nadany Balzerowi w roku 1903 przez Uniwersytet Lwowski. Drugi, w roku 1909 przez Uniwersytet Karola w Pradze. Trzeci, w roku 1921 przez Uniwersytet Warszawski. Czwarty, w roku 1926* przez Uniwersytet Poznański. Piąty, w roku 1928 przez Uniwersytet Stefana Batorego [2, s. 7-8].

Za najważniejszą z nich należy uznać źródła historiograficzne, czyli spuścizna dziejopisarska O. Balzera. Obejmuje ona 271 publikacji [2, s. 11; 6]. Na dorobek naukowy Oswalda Balzera składają się: wydawnictwa źródłowe [7], prace

* Na stronie Uniwersytetu Poznańskiego został podany rok 1925.

naukowe i publicystyczne [8], recenzje oraz prace, które zostały wydane pod jego redakcją [9]. Tak bogaty dorobek naukowy, nie mógł pozostać bez echa w ówczesnym środowisku naukowym. O zainteresowaniu pracami Balzera mogą świadczyć liczne recenzje jego prac. Na uwagę zasługują następujące recenzje i polemiki: Karola Appela [10], Kazimierza J. Gorzyckiego [11], R. Grużewskiego [12], Alfreda Halban [13], F. Helferta [14], Raimund F. Kaindl [15], Abdona Kłodzińskiego [16], Heinrich F. Schmidta [17], Kazimierza Tymienieckiego [18] oraz Stanisława Zachorowskiego [19].

Balzer, jako postać znakomita, a zarazem autorytatywna dla środowiska naukowego, budziła oraz nadal wzbudza zainteresowanie badaczy. Dlatego też historiografia polska obfituje w publikacje poświęcone działalności naukowej Balzera. Roman Nowacki pisał: „w historiografii polskiej, szczególnie powojennej, odnaleźć można dziesiątki publikacji odnoszących się do działalności naukowej i organizacyjnej O. Balzera, kreślących jego sylwetkę i rolę, jaką odegrał w życiu narodu polskiego. W większości są to artykuły okolicznościowe i rocznicowe o charakterze popularyzatorskim nie wychodzące poza ogólne stwierdzenia. Spotkać jednak można także interesujące publikacje o charakterze pryncypialnym oraz zarysy biograficzne, zawierające cenne opinie i spostrzeżenia wybitnych uczonych o życiu i pracy Oswalda Balzera” [2, s. 8-9].

Publikacje poświęcone Oswaldowi Balzerowi należy podzielić na kilka płaszczyzn. Pierwszą z nich stanowią pamiętniki i wspomnienia, drugą – monografie i artykuły monograficzne, trzecią – podręczniki z zakresu historii prawa i ustroju, czwartą – ostatnią – stanowią prace z zakresu historii historiografii.

Pierwsza grupa prac to pamiętniki i wspomnienia poświęcone Oswaldowi Balzerowi. Na grupę tą składa się zbiór 20 publikacji. Ich autorami byli: Jan Adamus [20], Józef Birkenmajer [21], Ferdynand Bostel [22], Kazimierz Chłędowski [23], Przemysław Dąbkowski [24], Zdzisław Dębicki [25], Wojciech Hejnosz [26], Kazimierz Hemerling [27] Stanisław Kętrzyński [28], Helena Polackówna [29], Stanisław Ptaszycki [30], Józef Rafacz [31], Władysław Semkowicz [32]

oraz Michał Wyszyński [33]. Wydaje się, że do tej grupy należy również zaliczyć 3 opublikowane przemówienia poświęcone pamięci Oswalda Balzera [34].

Za najważniejsze z wszystkich prac poświęconych Balzerowi należy uznać te, które zostały skoncentrowane na życiu i działalności naukowej tegoż historyka. Zaliczymy do nich monografie oraz artykuły monograficzne poświęcone Balzerowi. Znamy monografie autorstwa: Przemysława Dąbkowskiego [35], Romana Nowackiego [2], Zygmunta Wojciechowskiego [36] oraz artykuły monograficzne: Jana Adamusa [37] Stanisława Grabskiego [38], Władysława Konopczyńskiego [39], Stanisława Sławomira Nicieni [40], R. Nowackiego [41], Heleny Polackówny [42], Rudolfa Rauschera [43].

Do prac Balzera znajdziemy odsyłacze również w podręcznikach akademickich z zakresu historii ustroju i prawa polskiego oraz monografiach i syntezach poświęconych dziejom Polski. Na szczególną uwagę – ze względu na dalszy tok narracji – zasługują syntezы z zakresu ustroju autorstwa Juliusza Bardacha [44].

Oswald Balzer jest również bohaterem publikacji z zakresu historii historiografii polskiej. W tym kontekście nazwisko Balzera odnajdziemy w pracach: Jana Adamusa [45], Andrzeja F. Grabskiego [46], Marcelego Handelsmana [47], Jerzego Maternickiego [48], Mariana H. Serejskiego [49] czy też Andrzeja Wierzbickiego [50].

Powyższe zestawienie wskazuje, że w historiografii polskiej można odnaleźć dziesiątki publikacji poświęconych Oswaldowi Balzerowi. Należy jednak podkreślić, że większości z nich to teksty okolicznościowe (rocznicowe) o charakterze popularyzatorskim. Dlatego też najczęściej nie wychodziły one poza lakoniczne informacje, czy też ogólne sformułowania.

Koncentrując swoje rozważania jedynie na analizie naukowych publikacjach Balzera, należy podkreślić, że w historiografii polskiej przeważają pozytywne oceny osoby i dorobku bohatera niniejszego tekstu. Taki obraz Balzera zawdzięczamy sądom i opiniom propagowanym przez historyków polskich okresu międzywojennego, czyli m.in.: Przemysława Dąbkowskiego, Wojciecha Hajnosza, Jana Kaprasa, Stanisława Kętrzyńskiego, Stosława

Łagunę, Karola Maleczyńskiego, Józefa Rafacza, Władysława Semkowicza, Kazimierza Tymienieckiego oraz Zygmunta Wojciechowskiego. Akcentowali oni wszechstronność badawczą Balzera, elokwencję, skrupulatność w gromadzeniu źródeł oraz w ich wykorzystaniu. Te wszystkie cechy charakteru pozwoliły Balzerowi na stworzenie prac, które można nazwać „kopalnią wiedzy o Polsce” [51].

Ten pozytywny obraz został jednak zachwiany przez ocenę Balzera sformułowaną w latach pięćdziesiątych przez Jana Adamusa [52]. Adamus skoncentrował swoją krytykę na zaproponowanej przez Balzera teorii rodowej państwa piastowskiego. Została ona po raz pierwszy sformułowana w 1897 roku w rozprawie pt. *O następstwach tronu w Polsce*, a następnie rozbudowana w pracach: *Rewizja teorii o pierwotnym osadnictwie w Polsce* (1898) oraz *O zadrudze słowiańskiej* (1899). Przedstawił w niej Balzer swoje spostrzeżenia dotyczące elementów ustroju rodowego. W przekonaniu tego historyka tkwiły one w urządzeniach ustroju średniowiecznej Polski, czyli m.in. w prawie dziedziczenia trony, czy w instytucji pryncypatu [53].

Adamus zarzucał Balzerowi jednostronność poglądów oraz przesadny tradycjonalizm w rozumieniu zjawisk prawno-historycznych [2, s. 9-10]. W pracy pt. *Polska teoria rodowa* (1958), Adamus pisał: „roku 1897 ukazuje się praca Balzera *O następstwie tronu*, gdzie po raz pierwszy porusza on problem teorii rodowej państwa (...). Nie może ulegać wątpliwości, że Balzer podchodził do całej teorii rodowej od jej gałęzi państwowej. Ściśle biorąc (...) interesowało go wówczas tylko (...) prawo następstwa tronu” [54, s. 201]. W jego przekonaniu Balzer był przekonany do absolutnej dziedziczności w państwie piastowskim. Adamus pisał: „według mnie tak teoria desygnacji, jak i teoria patrymonialna (...) są (...) mylne” [54, s. 202]. Zatem nie budzi wątpliwości, że Adamus odrzucał koncepcję całkowicie spatrymonializowanego państwa oraz teorię desygnacji, która została ustalona w drodze analogii do desygnacji w zadrudze. Zwalczając teorię ustroju rodowego rozumianego jako specyfiki słowiańskiej pisał: „gdyby «ustrój rodowy» dynastii Piastów miał sięgać aż prastarych dziejów słowiańskich to zapewne byłby tak zakorzeniony głęboko w całej

umysłowości Polaków tego czasu, że nie byłaby do pomyślenia katastrofa nagłego upadku i instytucji princepsa i w konsekwencji całego «ustroju rodowego»” [54, s. 283].

Współczesna historiografia przyjmuje, że państwo polskie powstało na gruncie rozpadu wspólnot terytorialnych. Natomiast wskazane przez Balzera „przeżytki” dawnej organizacji rodowej, badacze łączą z tzw. wielką rodziną [54, s. 289-290; 55, s. 17-23]. J. Bardach w *Historii ustroju i prawa polskiego* (1996) pisał: „w monarchiach wczesnośredniowiecznej Europy wykształciła się patrymonialna koncepcja państwa. Ujmowała ona państwo jako dziedziczną własność (łac. patrimonium) dynastii panującej. Zgodnie z tym w jej łonie obowiązywały w odniesieniu do państwa podobne zasady dziedziczenia, jak w stosunkach prywatnoprawnych. Państwo jednak nie dawało się sprowadzić do ram własności prywatnej zachowując a z czasem rozwijając właściwe mu elementy publicznoprawne. Należały do nich (...) elekcje władców w obrębie panującej dynastii (...) państwo ujmowano jako własność rodzinną. (...) Ten patrymonialny stosunek władcy do państwa nie wyphywał (...) z pojęć pierwotnych, lecz był wyrazem umacniania się monarchii dziedzicznej we wczesnych etapach jej istnienia” [55, s. 26-27].

Bardach dokonując analizy „teorii rodowej” pisał: „według tej teorii (...) pierwotne państwo polskie było federacją rodów, spośród których najważniejsze utworzyły szlachtę, pozostałe dały początek chłopstwu. Rodem dla Balzera był jednak nie ród w ścisłym tego słowa znaczeniu, ale zadruga (...). Rody – zadruki były podstawą ustroju Polski, aż do pojawienia się immunitetów, które jakoby rozbiły dopiero ustrój rodowy. Wychodząc z tego założenia, Balzer traktował państwo polskie jako własność rodu Piastów (teoria patrymonialna państwa)” [44, s. 39-40].

Bardach zaznaczył, że poglądy Balzera na zjawiska prawnoustrojowe były charakterystyczne dla historiografii polskiej przełomu XIX i XX wieku. Zdaniem tegoż badacza: „Balzer stawiał na równi ustrój społeczny i państwowy jako dwa czynniki równorzędne i autonomiczne, a rozwój form państwowych uważał za rezultat ścierania się społeczeństwa (ujmowanego jako jednolita całość) z państwem ujmowanym abstrakcyjnie jako siła ponadklasowa.

Jednocześnie odkrywał on zagadnienie ustroju społecznego od zagadnień gospodarczych. Idealem był dla Balzera ustrój stanowy, który określał jako ustrój «równowagi społecznej». Przedstawiał go on jako ustrój współdziałania wszystkich stanów «dla dobra powszechnego», które wyrażało się w ponadklasowych «ogólnych celach państwowych». Ustrój stanowy był zdaniem Balzera najbardziej pożądanym, a wszelkie zwichnięcia cechującej go «równowagi» oceniał ujemnie” [4, s. 40]. Należy podkreślić, że „teoria rodowa” Balzera miała zarówno zwolenników, jak i przeciwników. Niezależnie jednak od jednostkowych ocen, została ona uznana za teorię „śmiałą”, o szerokich horyzontach historiograficznych. Teorię, która wywarła istotny wpływ na syntetyczne koncepcje historiografii polskiej [4, s. 113].

Z oceną Adamusa polemizują w ostatnich latach przede wszystkim autorzy opracowań z zakresu historii historiografii polskiej. Szczególną rolę w tym obszarze tematycznym odegrał Jerzy Maternicki, który w pierwszej części *Historiografii polskiej XX wieku* podjął próbę podważenia opinii zaproponowanych przez Adamusa [4, s. 112-118]. Maternicki pisał: „[Balzer – uzup. A. C.-H.] był to uczony wybitnej miary, jeden z największych autorytetów naukowych i moralnych swojej epoki” [4, s. 112]. Początek jego działalności naukowej przypadł na lata osiemdziesiąte XIX wieku, dlatego też – zdaniem Maternickiego – pozostawał pod wpływem metodologii pozytywistycznej. Należy pamiętać, że jednym z istotnych elementów warsztatu badacza pozytywisty, była wiedza źródłowa [56]. Analizując prace Balzera, Maternicki podkreślał, że były one oparte na różnorodnym oraz skrupulatnie zebranych materiale źródłowym. Przykładem może być analiza *Genealogii Piastów*. „Balzer – pisał historyk – wykorzystał, co było wówczas swego rodzaju nowością, m. in. trudne do metodycznego opracowania sagi skandynawskie. Dzięki wnikliwej analizie źródeł, ścisłemu i subtelnemu wnioskowaniu, sprostował wiele nieścisłości i błędów dotychczasowej historiografii” [4, s. 113]. Najważniejszym było jednak to, że to właśnie źródła pozwoliły Balzerowi niejednokrotnie na ustalenie nowych faktów. Natomiast wiedza faktograficzna z kolei

umożliwiła opracowanie nowych koncepcji. Maternicki – w swojej narracji – podkreślił, że Balzer nader chętnie formułował w swoich pracach nowe sądy i teorie [4, s. 114]. Uważał, że prace Balzera „przyniosły wiele cennych ustaleń faktograficznych, a także oryginalnych, choć często dyskusyjnych, nie zawsze trafnych, pomysłów interpretacyjnych, sądów i uogólnień. Niemal wszystkie wywołały ożywioną dyskusję, inspirując dalsze badania w zakresie podjętych przez Balzera tematów” [4, s. 114-115].

W przekonaniu Maternickiego, Balzer powinien podjąć się napisania syntezy dziejów państwa i prawa polskiego. Historyk pisał: „Balzer, jak rzadko kto ze współczesnych był predysponowany do napisania syntezy dziejów państwa i prawa polskiego. Ogarniał swoimi zainteresowaniami całe tysiąclecie dzieje ustroju Polski, a wiele ich istotnych fragmentów opracował w sposób wnikliwy i gruntowny, budzący podziw u wielu współczesnych” [4, s. 115].

Zdaniem Maternickiego – Balzer – wywarł istotny wpływ na rozwój dyscypliny, którą konsekwentnie zgłębiał przez całe swoje życie naukowe. Maternicki pisał: „na dalszy rozwój tej dyscypliny wpłynął nie tylko swoimi pracami, ale także wykładami i w ogóle całą działalnością dydaktyczną i organizacyjno-naukową we Lwowie” [4, s. 116]*.

Najnowsze publikacje podejmujące tematykę działalności naukowej Oswalda Balzera skłoniły Romana Nowackiego by formułować następujący postulat „... wypowiedzi znanych uczonych w poważnym stopniu (...) podważające [ocenę Adamusa – uzup. A. C.-H.] wymagają znacznie bliższego przyjrzenia się treści jego [czyli Oswalda Balzera – uzup. A. C.-H.] prac, jak również ze względu na jego wielopłaszczyznową działalność, bardziej szczegółowego nakreślenia roli, jaką odegrał w dziejach narodu polskiego. Biografia powinna więc objąć wszystkie dziedziny życia Oswalda Balzera, przede wszystkim jednak przedstawić jego osiągnięcia naukowe, myśl historyczną, ukazać jego poglądy, postawę i stosunek do ważnych wydarzeń” [2, s. 9-10]. Wszystkie te sugestie wykorzystał historyk w napisanej przez

* Maternicki zwrócił uwagę na „szkołę” Balzera. jego uczniami byli: Przemysław Dąbkowski, Alojzy Winiarz, Józef Siemieński oraz Stefan Kochanowicz.

siebie biografii Oswalda Balzera. Układ tej pracy został zdeterminowany przez dwie sfery życia Balzera: naukową i publiczną. Praca została podzielona na trzy części. Pierwsza, przedstawia dzieciństwo, edukację, lata studenckie i początkowy okres pracy naukowej. Druga – to aktywność naukowa Balzera w środowisku

lwowskim. Trzecia – ukazuje aktywność Balzera na płaszczyźnie publicznej. Jednak nie układ pracy, a jej narracją ją definiuje. Autor bowiem powraca w niej do sądów i opinii sformułowanych w okresie międzywojennym. Zatem przedstawia czytelnikowi pozytywny obraz bohatera [2, s. 9-10].

LITERATURA

1. A. Czerniecka-Haberko, *Unie polsko-litewskie w historiografii polskiej*, Toruń 2013.
2. R. Nowacki, *Oswald Balzer (1858-1933)*, Opole 1998, s. 7 i nast.
3. M. Wierzbicka, *Balzer Oswald Marian (23 I 1858 Chodorów w Małopolsce Wsch. – 11 I 1933 Lwów)*, [w:] *Słownik historyków polskich*, pod red. M. Prosińskiej-Jacki, Warszawa 1994, s. 26-27.
4. J. Maternicki, *Historiografia polska XX wieku. Cz. I: lata 1900-1918*, Wrocław 1982, s. 24-25.
5. *Oswald Balzer doktorem honoris causa Uniwersytetu Poznańskiego: z podobizną aktu promocji*, Poznań 1926; *Kultura duchowa. Przemówienie prof. Oswalda Balzera przy uroczystym akcie promocji na doktora honoris causa*, Lwów 1913; *Doktoraty HC. Wykaz doktorów honoris causa Uniwersytetu Warszawskiego (od 1921 do 1939 roku)*, www.uw.edu.pl/o-uw/historia/dhcuw.html (dostęp z dn.9.07.2013); *Doktoraty honorowe i inne wyróżnienia. Doktoraty Honoris Causa lata 1922-1930*, www.amu.edu.pl/dzialalnosc/0-uam/wyronienia/doktoraty-honoris-causa/1922-1930.html (dostęp z dn. 9.07.2013)
6. *Bibliografia prac Oswalda Balzera, zestawił Z. Wojciechowski*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera*, t. I, pod red. W. Abrahama, P. Dąbkowskiego, L. Pinińskiego, Lwów 1925, s. 5-41. Zapis ten został uzupełniony przez Z. Wojciechowskiego kilka lat później – tenże, „*Oswald Balzer*”, „*Kwartalnik Historyczny*”, 1933, z. 3, s. 440-446.
7. Balzer opublikował następujące źródła: *Korpus Uri Polonici, Seticionis prima, Priwilegia, atatuta, constitutiones, dicta, decreta, mandata Regnum Poloniae spectantia comprehendentis, Wolumen tertium, annos 1506-1522 continens*, Kraków 1906; *Korpus Uri Polonici, Voluminis quarto, annos 1523-1534 continentis, fasciculus Primus*, Kraków 1910; *Modus eligendi regis*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 250-rocznicy Uniwersytetu Lwowskiego*, t. I, Lwów 1912; *Początek sądów i spraw prawa ormiańskiego z r. 1604* (wyd. O. Balzer), „*Studia nad Historią Prawa Polskiego*”, 1912, t. V, z. 1; *Regestr złoczyńców grodu sanockiego*, Lwów 1891 oraz *Średniowieczne prawa mazowieckiego pomniki z Rękopisu petersburskiego*, „*Archiwum Komisji Prawniczej Akademii Umiejętności*”, 1895, t. V.
8. Zaliczmy do nich (prace zostały podane w kolejności alfabetycznej): *Aus Problemem der Verfassungsgeschichte Polent*, Kraków 1916; *Korpus Uri Polonici medii levi. Program wydania zbioru ustaw polskich średniowiecznych oraz regista tychże ustaw*, „*Kwartalnik Historyczny*”, 1891, t. V; *Dalsze uwagi w sprawie szkolnictwa państwowego*, „*Kurier Lwowski*”, nr 184, nr 186, nr 188, nr 189, nr 190, nr 191, nr 193, nr 194; *Dwa światy*, Kraków 1923; *Dziejowe tło Grunwaldu*, „*Słowo Polskie* nr 298 (przedruk pod tytułem: *W rocznicę grunwaldzką*, [w:] *Przygodne słowa*, Lwów 1912); *Genealogia Piastów*, Kraków 1895; *Geneza Trybunału Koronnego*, „*Przewodnik Naukowy i Literacki*”, 1884-1885, t. XII-XIII; *Głosy do artykułu o kolejności studiów praw*, „*Przegląd Prawa i Administracji*”, 1922, t. XLVII; *Grodzkie czy ziemskie*, „*Kwartalnik Historyczny*”, 1888, t. II; *Henryk z Góry i jego traktat przeciw Krzyżakom*, „*Studia nas Historią Prawa Polskiego*”, t. V, 1889; *Hipoteka w dawnym ustawodawstwie polskim*, „*gazeta Sądowa Warszawska*”, 1888, nr 29; *Historia porównawcza praw słowiańskich. Główne kierunki rozwoju nauki i jej istotne zadania*, „*Studia nas Historią Prawa Polskiego*”, 1900, z. 5; *Historia ustroju Austrii w zarysie*, Lwów 1899; *Historia ustroju Polski. Przegląd wykładów uniwersyteckich*, [w:] *Sprawozdanie Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności*, Kraków 1905; *Historia ustroju Polski. Skrypt wykładów uniwersyteckich*, Lwów 1896; *Jeszcze o nazwę Sejmu*, „*Kurier Lwowski*”, 1919, nr 75; *Jeszcze o punktach spornych pisowni polskiej 1910*; *Jubileusz ustawy hipotecznej z r. 1588*, „*Przegląd Sądowy i Administracyjny*”, 1888, XIII; *Kancelarie i akta grodzkie w wieku XVIII*, „*Przewodnik Naukowy i Literacki*”, wrzesień 1881; *Królestwo Polskie 1295-1370*, t. I-III, Lwów 1919-1920; *Księga kryminalna sanocka z lat 1554-1638*, „*Przewodnik Naukowy i Literacki*”, 1890, XVIII, z. 6-8; *Laudum Cracoviense*, „*Przewodnik Naukowy i Literacki*”, 1888, t. XVI; *Lingua graecae Guam notitiam Vincencius Kadlubconis prodat*, „*Eos*”, 1929, t. XXXII; *Maiestas Karolina i inne źródła prawa czeskiego w wieku XIV a Statuty Kazimierza Wielkiego*, „*Kwartalnik Historyczny*”, 1919, t. XXXIII; *Miliony na cele narodowe*, „*Słowo Polskie*”, 1913, nr 473, nr 475; *Napadnięci slechny Eudoxie* (przełożył Józef Helenka), „*Divadlo Slovanské*”, 1883, t. XIII; *Narzas w systemie danin książęcych pierwotnej Polski*, „*Studia nad Historią Prawa Polskiego*”, 1928, t. XI; *Nauka a społeczeństwo*, [w:] *Przygodne słowa*, Lwów 1912; *Nauka uniwersytecka a kolejność studiów w uniwersyteckiej nauce prawa*, Warszawa 1921; *Niemcy w Polsce*, „*Kwartalnik Historyczny*”, 1911, t. XXV; *Niższe warstwy rycerstwa polskiego w Statutach Kazimierza Wielkiego*, „*Sbornik po Sławianowiedzeniu*”, 1909, t. III; *Nowsze poglądy na istotę prawno-państwowego stosunku Polski i Litwy w Jagiellońskim średniowieczu*, [w:] *Sprawozdanie Towarzystwa*

- Naukowego we Lwowie za 1921 r., t. I; O kilku kwestiach spornych z historii ustroju Polski, „Kwartalnik Historyczny”, 1907, t. XXI; O kształtach państw pierwotnej Słowiańszczyzny Zachodniej, [w:] Pisma pośmiertne Oswalda Balzera, do druku przygotowała H. Polackówna, Lwów 1937; O Morskie Oko. Wywód praw polskich przed sądem polubownym w Gradcu, Lwów 1906; O Morskie Oko. Wywód praw polskich przed sądem polubownym w Gradcu, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, 1904, t. XXXII, 1905, t. XXXIII; O następstwie tronu w Polsce, [w:] Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności, 1897, t. XXXVI; O nazwę Sejmu, „Kurier Lwowski”, 1919, nr 62; O obecnym stanie nauki prywatnego prawa polskiego i jej potrzebach, Lwów 1887; O potrzebie słownika wyrazów prawa polskiego, „Przegląd Prawa i Administracji”, 1887; O prawnej i bezprawnej ucieczce zbrodniarzy według Statutów Kazimierza Wielkiego, Kraków 1882; O słowniku wyrazów prawa polskiego, „Przegląd Literacki” dodatek do „Kraju”, 1887, nr 52; O tzw. szkole jednolitej i znaczeniu studium humanistycznego, [w:] Przygodne słowa. Lwów 1912; O zadrudze słowiańskiej, „Kwartalnik Historyczny”, 1899, t. XIII; Offenes Schreiben an dr Theodor Mommsen, Lemberg; Pamięci Mażuranca i Kadleca, „Ruch Słowiański”, 1929, t. II; Pierwszeństwo w pierwszym siedemdziesięcioleciu XIV i XVI wieku, „Kwartalnik Historyczny”, 1907, t. XXI; Pierwszy hakatysta, „Dziennik Polski”, nr grunwaldzki z 28.06.1910; Początek sądów kapturowych, „Ateneum”, 1885, t. II; Polonia, Poloni, gens Polonica w świetle źródeł drugiej połowy wieku XIII, [w:] Księga pamiątkowa ku czci Bolesława Orzechowicza, t. I, Lwów 1916; Przewód sądowy polski w zarysie. Wykład uniwersytecki, „Studia nad Historią Prawa Polskiego”, 1935, t. XV, z. 1; Przygodne słowa, Lwów 1912; Przymrużone oczy, „Dziennik Kijowski”, 1907, nr 241; Reformy społeczne i polityczne konstytucji Trzeciego Maja, „Przegląd Polski”, 1891, t. IV; Rewizja teorii o pierwotnym osadnictwie w Polsce, „Kwartalnik Historyczny”, 1898, t. XII; Rządy sejmikowe w Polsce, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, 1888, t. XVI, Rzeczpospolita Polska, jej godło państwowe i jednostka monetarna, „Kurier Lwowski”, 1919, nr 1-8; Sądownictwo ormiańskie w średniowiecznym Lwowie, „Studia nad Historią Prawa Polskiego”, 1909, t. IV, z. 1; Skarbiec i Archiwum koronne w dobie przedjagiellońskiej, Lwów 1917; Skaetabelat w ustroju szlachectwa polskiego, Kraków 1911; Słowo o przekładach polskich statutów średniowiecznych, zwłaszcza o Kodeksie dzikowskim, przekład taki zawierający, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, 1887, t. XV; Statut ormiański w zatwierdzeniu Zygmunta I z r. 1519, „Studia nad Historią Prawa Polskiego”, 1910, t. IV, z. 2; Stolice Polski, „Studia nad Historią Prawa Polskiego”, 1916, t. VI, z. 4; Studium o Kadłubku, [w:] Pisma pośmiertne Oswalda Balzera, do druku przygotowała H. Polackówna, Lwów 1934; The anniversary of the battle of Grunwald, Londyn 1941; Tradycja dziejowa unii polsko-litewskiej, Lwów- Warszawa 1919; Unia horodelska, Kraków 1913; Uwagi o kształtach państw pierwotnej Słowiańszczyzny zachodniej, [w:] Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie za 1929 r., t. IX; Uwagi o projekcie nowej ustawy o szkołach akademickich, [w:] W obronie wolności szkół akademickich, Kraków 1933; w sprawie Ossolineum, „Słowo Polskie”, 1919; W sprawie Ossolineum, cz. I – VII, „Kurier Lwowski”, 1919, nr 149-150, nr 152-156; W sprawie Raperswilu, „Gazeta Wieczorna”, 1919, nr 11; W sprawie reformy nauki prawa w uniwersytetach polskich, „Przegląd Prawa i Administracji”, 1919, t. XLIV; W sprawie sankcji Statutu mazowieckiego pierwszego z r. 1532, [w:] Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności, 1900, t. XL; W sprawie słownika wyrazów prawa polskiego, „Studia nad Prawem Polskim”, 1889; W sprawie założenia bibliotek publicznych w ważniejszych miastach prowincjonalnych, [w:] Przygodne słowa, Lwów 1912; W sprawie założenia Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej, „Kwartalnik Historyczny”, 1900, t. XIV, z. 3; Walka o tron krakowski w latach 1202-1210/11, Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności, 1894, t. XXX; Z powodu nowego zarysu historii ustroju Polski, „Kwartalnik Historyczny”, 1906, t. XX; Z przymrużonymi oczami, [w:] Przygodne słowa, Lwów 1912; O zagadnieniach ustrojowych Polski, Kraków 1915; O Zagadnieniach ustrojowych Polski. Nowe spostrzeżenia i uwagi, Warszawa 1920; Zastaw użytkowy jako przewosnik hipoteki w Polsce, „Kłosy”, 1888, nr 1179-1180; Otverénylist dru Theodoru Mommsenowi, napal dr Oswald Balzer universitni profesor ve Llove, autorisovany preklad Pavla Popacka, Praha 1898; Przemówienie Oswalda Balzera na uroczystości wręczenia złotego medalu dnia 4 grudnia 1928, „Słowo Polskie”, 1928, nr 338.
9. Balzer był również autorem 2 recenzji (M. Jasinskij, Materiały dla istorii łuckago Trybunała; Łuckij Trybunał kak wyższaja sudebnaja instancija dla wołyńskago, braclawskago i kijewskago województw w posledniej czetwerti XV wieku, „Kwartalnik Historyczny”, 1900, t. XIV; T. Korzon Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta, t. IV, „Kwartalnik Historyczny”, 1900, t. XIV) oraz redaktorem pracy pt.: Bulletin de la Société pour l'avancement des science, t. I-VIII, pod red. O. Balzera, Lwów 1908.
 10. K. Appel, W obronie tradycji żywej w języku i pisowni. Rzecz z powodu rozprawy Oswalda Balzera, Kraków 1910.
 11. K. J. Gorzycki, rec.: O. Balzer, O następstwie tronu w Polsce, „Słowo Polskie”, 1897, nr 279.
 12. R. Gruzewski, rec.: O. Balzer, Korpus Iris Polonici, „Przegląd Prawa i Administracji”, 1907, z. 1.
 13. A. Halban, rec.: O. Balzer, O następstwie tronu w Polsce, „Kwartalnik Historyczny” 1900, t. XIV.
 14. F. Helfert, rec.: O. Balzer, Österreichische Verfassungsgeschichte im Grundriss, Lemberg 1899, „Allgemeins Litteraturblatt”, 1899, nr 16.
 15. R. F. Kaindl, rec.: Oswald Balzer, Österreichische Verfassungsgeschichte im Umriss, „Österreichisches Litteraturblatt”, 1896, nr 6; tenże, rec.” Oswald Balzer, Genealogia Piastów, „Mitteilungen aus der historischen Literatur”, 1896.
 16. A. Kołodziński, rec.: O. Balzer, Królestwo Polskie 1295-1370, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny”, 1921.

17. H. F. Schmid, rec.: O. Balzer, Narzas w systemie danin pierwotnej Polski, „Zeitschrift der Savigny – Stiftung für Rechtsgeschichte Germanistische Abteilung”, 1929, t. 49.
18. K. Tymieniecki, rec.: O. Balzer, Historia ustroju Polski, Lwów 1933, „Kwartalnik Historyczny”, 1933, t. I, z. 4; zob. też.: tenże, rec.: S. Kętrzyński, Na marginesie „Genealogii Piastów”, „Kwartalnik Historyczny”, 1932, XLII.
19. S. Zachorowski, rec.: O. Balzer, Polonia, Poloni, gens polonica w świetle źródeł drugiej połowy wieku XIII, „Wiadomości Polskie” (Piotrków) nr 116 z dn. 27.02.1917; tenże, rec.: O. Balzer, Stolicae Polski 963-1138, „Wiadomości Polskie” (Piotrków) nr 116 z dn. 27.02.1917
20. J. Adamus, Oswald Balzer, „Prawo”, 1933, nr 1-2; tenże, Śp. Oswald Balzer, „przegląd Prawa i Administracji”, 1933, LVIII; tenże, Śp. Oswald Balzer, „Przewodnik Historyczno-Prawny”, 1933, III.
21. J. Birkenmajer, Oswald Balzer jako poeta, „Filomata”, 1933.
22. F. Bostel, Wspomnienia pośmiertne. Ksawery Liske, „Muzeum”, 1891, VII.
23. K. Chłędowski, Pamiętnik, t. II: Wiedeń (1881-1901), oprac. A. Knot, Warszawa 1951.
24. P. Dąbkowski, Pokłosie z dwudziestu lat pracy naukowej, Lwów 1917; tenże, Wspomnienie z podróży naukowych (1899-1908), [w:] Pamiętnik Historyczno-Prawny, t. I, z. 1.
25. Z. Dębicki, Iskry w popiołach, Warszawa 1932.
26. W. Hejnosz, Śp. Oswald Balzer jako historyk praw słowiańskich, „Ruch Słowiański, 1933, VI.
27. K. Hemerling, Śp. Oswald Balzer jako szkolny kolega, „Wiek Nowy”, z dn. 29.01.1933.
28. S. Kętrzyński, Oswald Balzer, „Przegląd Historyczny”, 1933, t. XXX, z. 2.
29. H. Polaczkówna, Śp. Oswald Balzer i jego stanowisko w zakresie badań genealogicznych i heraldycznych, „Miesięcznik Heraldyczny”, 1933, t. XII, z. 3.
30. S. Ptaszycki, Moje wspomnienie osobiste o śp. profesorze Oswaldzie Balzerze, „Archeion”, 1933, z. 11.
31. J. Rafacz, Oswald Balzer jako badacz dawnego polskiego prawa sądowego i praw słowiańskich, „Przegląd Historyczny”, 1933, t. XXX.
32. W. Semkowicz, Oswald Balzer jako profesor, „Kurier Poznański”, nr 105, z dn. 5.03.1933.
33. M. Wyszyński, Śp. Oswald Balzer jako katolik, „Kurier Lwowski”, nr 44, z dn. 13.02.1933.
34. Pamięci Oswalda Balzera. Przemówienie na uroczystej akademii urządzonej staraniem Towarzystwa Naukowego 22 stycznia 1934 r., Lwów 1934; Przemówienie Franciszka Bujaka z 22 stycznia 1934 r., [w:] Pamięci Oswalda Balzera. Przemówienie na uroczystej akademii urządzonej staraniem Towarzystwa Naukowego we Lwowie 22 stycznia 1934, Lwów 1934; Przemówienie Przemysława Dąbkowskiego z 22 stycznia 1934 r., [w:] Pamięci Oswalda Balzera...
35. P. Dąbkowski, Oswald Balzer. Życie i działa (1858-1933), Lwów 1934.
36. Z. Wojciechowski, Oswald Balzer, „Kwartalnik Historyczny”, 1933, z. 3; zob. też.: tenże, Dzieło o związkach Polski z Francją w wieku XII. Oswald Balzer o mistrzu Wincentym, „Roczniku Historyczne”, 1935, t. XI; tenże, Jak powstały miasta polskie, „Kurier Poznański”, 1926; tenże, Nowe dzieło Oswalda Balzera, „Kurier Poznański”, 1923, nr 266; tenże, Ustrój polityczny Śląska, Kraków 1938.
37. J. Adamus, Oswald Balzer, „Prawo”, 1933, nr 1-2; tenże, W hołdzie Oswaldowi Balzerowi, „Słowo Polskie”, 1926, nr 66.
38. S. Grabski, U trumny Oswalda Balzera, „Kurier Lwowski”, 1933, nr 14.
39. W. Konopczyński, Balzer Oswald Marian (1858-1933), [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. I, Kraków 1935, s. 245-248.
40. S. S. Nicieja, Adwokat narodowej sprawy, „Tu i Teraz”, 1984, nr 4; tenże, Cmentarz Łyczakowski we Lwowie, Wrocław 1989; tenże, Spory wokół dziejowej roli Słowian. Oswald Balzer kontra Theodor Mommsen, [w:] Studia z najnowszej historii Niemiec i stosunków polsko-niemieckich. Księga jubileuszowa prof. Antoniego Czubińskiego, pod red. S. Sierpowskiego, Poznań 1986.
41. R. Nowacki, Oswald Balzer jako polemista, [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego. Historia 32, Opole 1996.
42. H. Polaczkówna, Oswald Marian Balzer, „Archeion, 1933, t. XI.
43. R. Rauscher, In memoria Oswald Balzer, „Všherd”, 1933, t. XIV, nr 5.
44. J. Bardach, Historia państwa i prawa Polski do połowy XV wieku, Warszawa 1957; J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, Historia ustroju i prawa polskiego, Warszawa 1996
45. J. Adamus, Monarchizm i republikanizm w syntezie dziejów Polski, Łódź 1961; tenże, O kierunkach polskiej myśli historycznej, Łódź 1964.
46. A. F. Grabski, Dzieje historiografii, Poznań 2006; tenże, Zarys historii historiografii polskiej, Poznań 2000.
47. M. Handelsman, Historycy. Portrety i profile, Warszawa 1937.
48. J. Maternicki, Idee i postawy. Historia i historycy polscy 1914-1918, Warszawa 1975; tenże, Historia jako dialog. Studia szkice historiograficzne, Rzeszów 1996; tenże, Historiografia polska XX wieku, cz. I: lata 1900-1918, Warszawa 1982.
49. M. H. Serejski, Historycy o historii, t. I, Warszawa 1966; tenże, Naród a państwo w polskiej myśli historycznej, Warszawa 1977; tenże, Zarys historii historiografii polskiej, cz. II (1860-1900), Łódź 1956.
50. A. Wierzbicki, Wschód-Zachód w koncepcji dziejów Polski. Z dziejów polskiej myśli historycznej w dobie porzobiorowej, Warszawa 1984.
51. Z. Wojciechowski, Oswald Balzer, „Kwartalnik Historyczny”, 1933, z. 3, s. 357.

52. J. Adamus, O teorii rodowej państwa Piastów, Łódź 1952; tenże, Polska teoria rodowa, Łódź 1958.
53. O. Balzer, O następstwie tronu w Polsce, [w:] Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności, 1897, t. XXXVI; por.: tenże, Rewizja teorii o pierwotnym osadnictwie w Polsce, „Kwartalnik Historyczny”, 1898, t. XII
54. J. Adamus, Polska teoria rodowa, Łódź 1958, s. 201.
55. J. Bardach, J. Leśnodorski, M. Pietrzak, Historia ustroju i prawa polskiego, Warszawa 1996, s. 17-23.
56. J. Topolski, Metodologia historii, Warszawa 1984, ss. 576; tenże, Od Achillesa do Beatrycze de Planissolles. Zarys historii historiografii, s.86 i nast.

Рецензенти: Сінкевич Є. Г, д.і.н., проф.;
Srogosz Tadeusz, dr hab., prof.

© Czerniecka-Haberko Anna, 2014

Дата надходження статті до редколегії 11.10.2013 р.